

New determinations on the natural distribution of field maple (*Acer campestre* subsp. *campestre*) in the Amanos Mountains, Turkey

Mahmut D. AVŞAR^{*1}, Tolga OK¹

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Kahramanmaraş, Turkey

Abstract

Field maple (*Acer campestre* L. subsp. *campestre*) is a taxon which is a Euro-Siberian element, and in Turkey it makes its main distribution in northern Anatolia. In a study made in Belen, Hatay, in 1981, it appeared that this taxon has also natural distribution in the Amanos Mountains, southern Anatolia. This taxon has not been encountered in the flora studies carried out later in the Amanos Mountains. A new natural distribution area of this taxon was determined by us in Hasanbeyli, Osmaniye. The taxon has a very limited distribution at 890 m elevation in this site, and is located near a Calabrian pine (*Pinus brutia* Ten.) stand. Although this new distribution area is located in the same square (C6) with the distribution area in Belen, Hatay, which was first determined, it occurs on the northern parts of the Amanos Mountains and at lower elevation. The mentioned distribution area and gene resources of this taxon, which shows a limited distribution in the Amanos Mountains, should be protected.

Key words: Field maple, Natural distribution, Amanos Mountains, Southern Anatolia, Protection

----- * -----

Ova akçaağacı (*Acer campestre* subsp. *campestre*)'nın Amanos Dağlarındaki doğal yayılışına ilişkin yeni tespitler

Özet

Ova akçaağacı (*Acer campestre* L. subsp. *campestre*), Avrupa-Sibiryaya elemanı bir takson olup, Türkiye'de esas yayılışını Kuzey Anadolu'da yapmaktadır. 1981 yılında Hatay-Belen'de yapılan bir çalışmada, bu taksonun Güney Anadolu'da Amanos Dağlarında da doğal yayılışının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Amanoslarda daha sonra yapılan flora çalışmalarında bu taksona rastlanmamıştır. Osmaniye-Hasanbeyli'de tarafımızdan bu taksona ait yeni bir doğal yayılış alanı tespit edilmiştir. Takson, bu yetişme ortamında 890 m yükseltide çok sınırlı bir yayılışa sahip olup, bir kızılçam (*Pinus brutia* Ten.) meşceresinin yakınında yer almaktadır. Bu yeni yayılış alanı, ilk tespit edilen Hatay-Belen'deki yayılış alanı ile aynı kareye (C6) girmekle birlikte, Amanosların kuzey kesimlerinde ve daha düşük yükseltide yer almaktadır. Amanoslarda sınırlı bir yayılış gösteren bu taksonun söz konusu yayılış alanı ve gen kaynaklarının korunması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Ova akçaağacı, Doğal yayılış, Amanos Dağları, Güney Anadolu, Koruma

1. Giriş

Aceraceae familyasına bağlı *Acer* L. cinsinin bir türü olan ova akçaağacı (*Acer campestre* L.), çoğunlukla 9-25 m boylarında, yuvarlak tepeli, eğri veya bazı fertlerinde oldukça düzgün gövdeli ve sık dallı bir ağaçtır (Yaltrık, 1971). Ova akçaağacı Avrupa-Sibiryaya elemanı olup (Yaltrık, 1967); hemen tüm Güney ve Orta Avrupa, Kuzeybatı Afrika, Kafkasya, Kuzey Anadolu ve Kuzey İran'da doğal yayılış göstermektedir (Browicz, 1982). Ova akçaağacının ülkemizde ise Trakya, Marmara çevresi ve Kuzey Anadolu'da doğal yayılışı bulunmaktadır (Yaltrık, 1971; Kayacık, 1982). Bu tür, hem Kuzey Anadolu ve hem de Kafkasya'da en yaygın akçaağaç türü olarak bilinmektedir (Browicz, 1982).

* Corresponding author / Haberleşmeden sorumlu yazar: Tel.: +90344219 1901; Fax.: +903442191012; E-mail: mdavsar@ksu.edu.tr

© 2008 All rights reserved / Tüm hakları saklıdır

Ova akçaağacı, yavaş büyüyen bir türdür (Orçun, 1975; Pamay, 1992). Dikkate değer vejetatif yeteneklere sahip olduğundan, gövde yaraları ve dal sistemi zararlarını hızlı bir şekilde kapatabilir; ayrıca, kuvvetli şekilde baltalık sürgünleri verir (Nagy ve Ducci, 2004). Gölgeye dayanıklı, rutubet isteği fazla, fakat durgun su şartlarından kaçınan bir türdür (Yalırık, 1971). Ova akçaağacının öz kısmı koyu kırmızı, ağır, güç yarılan kıymetli bir odunu vardır (Kayacık, 1982). Odunu sert ve düzgün olup, açık kahverenkli olan odunu tornacılıkta ve dekoratif ağaç oymacılığında kullanılmaktadır (Mataracı, 2002). Akçaağaçların (*Acer L.*) ülkemizde özellikle iğne yapraklı ormanlarda bir karışım ağacı olarak kullanılması büyük bir silvikültürel öneme sahiptir (Saatçioğlu, 1976). Bu bakımdan, ova akçaağacı esasen silvikültürel çalışmalarda önem taşıyan bir tür durumundadır.

Ova akçaağacının Türkiye’de “subsp. *campestris*” ve “subsp. *leiocarpum*” olmak üzere iki alttürü bulunmaktadır. *Acer campestris* L. subsp. *campestris* ülkemizde daha geniş bir doğal yayılış göstermekte, *Acer campestris* L. subsp. *leiocarpum* (Opiz) Pax. ise daha ziyade yetişme ortamı perhumid olan Doğu Karadeniz ormanlarında görülmektedir. Bu iki alttürden “subsp. *campestris*” meyvelerinin dış yüzü, genç sürgünleri ve yaprak saplarının tüylü olması ile diğer alttürden ayrılmaktadır (Yalırık, 1971).

Bu makalede, ova akçaağacı (*Acer campestris* L. subsp. *campestris*)’nın Güney Anadolu’da Amanos Dağlarındaki yeni bir doğal yayılış alanı açıklanmıştır. Böylece, taksonun ülkemizdeki doğal yayılışına ilişkin bilgilere katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve yöntem

Ova akçaağacının bu yayılış alanı, Osmaniye ili Hasanbeyli ilçesi civarında 27 Temmuz 2009 tarihinde yaptığımız arazi gözlemleri sırasında tespit edilmiştir. Alana ve taksona ait bazı tanıtıcı bilgiler elde edildikten sonra, aynı alana 21 Kasım 2009 tarihinde tekrar gidilmiş ve yeni bazı gözlem ve tespitlerde bulunulmuştur.

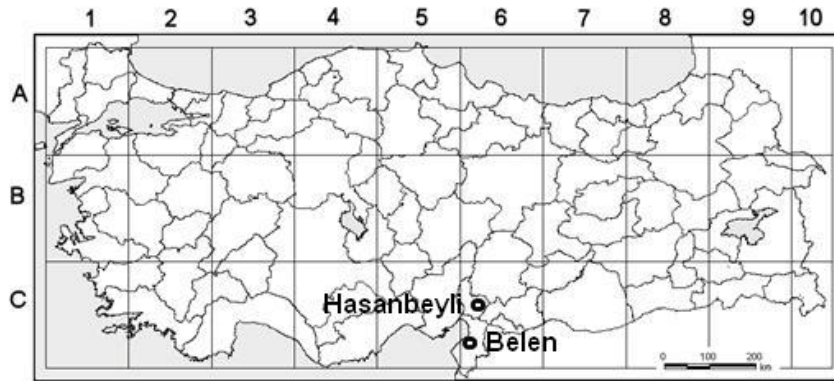
Araştırma alanından taksona ait bitki örnekleri alınarak Yalırık (1967)’a göre taksonun teşhisi yapılmıştır. Hazırlanan herbaryum örnekleri Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Herbaryumu’nda (KSUH) muhafaza edilmektedir.

Çalışmada, taksona ait yayılış alanı ile taksonun ekolojisi ve biyolojisine yönelik gözlem ve tespitlerde bulunulmuştur. Taksonun bu yeni yayılış alanına ait coğrafi mevki, enlem, boylam, ana yerleşim merkezlerine uzaklık, bulunduğu orman işletme şefliği, Davis (1965)’in grid sistemine göre yer aldığı kare, yükselti, bakı, eğim ve yeryüzü şekli gibi özellikler belirlenmiş; bu alanlardaki anakaya ve toprak yapısına ilişkin gözlemlerde bulunulmuştur. Ayrıca, taksona ait toplam fert sayısı, tespit edilen fertlerin 0.30 m’deki çapı ile boyu, türe yönelik antropojenik etkiler ve türe eşlik eden başlıca odunsu taksonlar tespit edilmiştir.

Osmaniye meteoroloji istasyonuna (37°05' N, 36°15' E, 120 m) ait 1986-2005 yılları arasını kapsayan meteorolojik verilere göre; Osmaniye’nin yıllık ortalama sıcaklığı 18.2 °C, yıllık yağış miktarı 822.9 mm (Anonim, 2006) ve Erinç formülüne göre (Erinç, 1996) iklim tipi yarı nemlidir. Osmaniye’ye ait yıllık ortalama sıcaklık ve yıllık yağış miktarı verilerine göre yayılış alanındaki yıllık ortalama sıcaklık, yıllık yağış miktarı ve iklim tipi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bunun için, yıllık ortalama sıcaklık her 100 m yükselti artışında sıcaklığın 0.5 °C azaldığı esasına göre (Çepel, 1983), yıllık yağış miktarı Schreiber formülüne göre (Erinç, 1996), iklim tipi ise Çepel (1983)’in geliştirdiği grafik yönteme göre belirlenmiştir.

3. Bulgular

Ova akçaağacının Amanos Dağlarındaki bu yeni yayılış alanı, Osmaniye ili Hasanbeyli ilçesinde ve ilçe merkezine yaklaşık 2.5 km mesafede bulunmaktadır (Şekil 1, 2). Bu alan, Davis (1965)’in grid sistemine göre C6 karesinde yer almakta; Osmaniye Orman İşletme Müdürlüğü, Hasanbeyli Orman İşletme Şefliği sınırları içerisinde kalmaktadır.

Şekil 1. Ova akçaağacının Amanos Dağlarındaki yayılış alanları

Ova akçaağacı, bu alanda 37°07'15" kuzey enlemi ile 36°34'38" doğu boylamında ve 890 m yükseltidedir. Bir vadinin alt yamacında yer almakta olup, yaklaşık %50 eğimli bir arazide ve kuzeybatı bakıda yer almaktadır. Bu alanda sadece 2 adet ova akçaağacı ferdi tespit edilmiş olup, yakın çevrede yaptığımız gözlemlerde başka fertlerine rastlanmamıştır. Tespit edilen bu iki fertten biri 4.0 m boyunda olup, 0.30 m'deki çapı ise 15 cm'dir. Diğer fert ise, bunun hemen yanında bulunmakta olup; bu ferdin boyu 2.5 m ve 0.30 m'deki çapı 7 cm'dir. Fertlerin tepesinin açık olduğu ve serbest büyüdükleri; ancak, yapılan usulsüz kesimlerden zarar gördükleri ve kütük sürgününden geliştikleri tespit edilmiştir.

Şekil 2. Ova akçaağacının Osmaniye-Hasanbeyli'de tespit edilen fertleri

Bu alanda Akdeniz iklimi görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 14.3 °C, yıllık yağış miktarı 1238.7 mm olarak tahmin edilmiş olup, buna göre iklim tipi çok nemlidir. Arazinin genelde taşlık-kayalık ve toprağın sığ olduğu gözlenmiştir. Vadinin üst yamacında bir kızılçam (*Pinus brutia* Ten.) meşceresi bulunmaktadır. Ova akçaağacı, bu meşcerenin aşağı kısmında ve yol kenarında yer almaktadır. Taksonla birlikte bulunan ya da yakın çevrede rastlanabilen başlıca odunsu taksonlar *Quercus coccifera* L., *Styrax officinalis* L., *Ostrya carpinifolia* Scop., *Cornus sanguinea* L., *Platanus orientalis* L., *Pistacia terebinthus* L. subsp. *palaestina* (Boiss.) Engl., *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*, *Quercus cerris* L. var. *cerris* ve *Fraxinus ornus* L. subsp. *cilicica* (Lingelsh.) Yalt.'dır.

4. Sonuçlar ve tartışma

Ova akçaağacının Amanos Dağlarında doğal yayılışının bulunduğu, ilk kez 1981 yılında Hatay ili Belen ilçesinin 5 km kuzeyindeki Atık köyü (yaylası) civarında 1200 m ve 1400 m yükseltilerden toplanan herbaryum örneklerinden tespit edilmiştir (Ern ve Browicz, 1983). Böylece, bu taksonun ülkemizdeki esas yayılış alanı olan Kuzey Anadolu'dan oldukça uzaktaki Güney Anadolu'da Amanoslarda da bulunabildiği ortaya çıkmıştır. Bu yayılış alanı, Davis (1965)'in grid sistemine göre C6 karesinde yer almakta olup; bu alanın tespit edilmesiyle birlikte ova akçaağacı bu karede ilk kez belirlenmiştir. Bu çalışmadan önce, bu taksonun Güney Anadolu'da tek bir örneğine bile rastlanmadığı ifade edilmiştir (Yaltırık, 1971).

Yaptığımız literatür taramalarına göre, söz konusu çalışmanın dışında bu taksonun Amanos Dağlarında bulunduğunu ortaya koyan başka bir çalışma tespit edilememiştir. Söz gelimi, Hatay-Dörtöyl ve Erzin ilçeleri (Türkmen ve Düzenli, 1998), Hatay-Musa Dağı (Düzenli ve Çakan, 2001) ve İslahiye-Huzurlu yaylasında (İskender vd., 2005) yapılan flora çalışmalarında bu taksona rastlanmamıştır. Bu bakımdan, ova akçaağacının tarafımızdan Osmaniye-Hasanbeyli'de doğal yayılışının bulunması dikkate değer bir tespit olup, taksonun Amanos Dağlarındaki yayılışı ile ilgili bilgilere önemli katkılar sağlamaktadır. Bu yeni yayılış alanı, Hatay-Belen'deki yayılış alanı ile aynı kareye (C6) girmekle birlikte, Amanosların daha kuzey kesimlerinde ve daha düşük yükseltide (890 m) yer almaktadır. Diğer taraftan, bugünkü bilgilerimiz, ova akçaağacının Amanoslardaki varlığının sınırlı olduğunu göstermektedir. Nitekim, Mayer ve Aksoy (1998) da, ova akçaağacının Amanoslarda relik (=*kalıntı*) karaktere sahip olduğunu belirtmiştir.

Ova akçaağacı ülkemizdeki esas yayılışında özellikle yamaç etekleri ile dere tabanlarında ve 10-1450 m yükseltiler arasında yer almakta; dere tabanlarında *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., *Salix alba* L., *Fraxinus oxycarpa* Willd., *Ulmus campestris* L., *Quercus robur* L. subsp. *pedunculiflora* (C. Koch) Menitsky, *Carpinus betulus* L., *Cornus mas* L., *Ligustrum vulgare* L., *Clematis vitalba* L., *Hedera helix* L., *Hedera colchica* (C. Koch) C. Koch, *Corylus avellana* L. ve *Euonymus latifolia* (L.) Mill. gibi ağaç, çalı ve sarılıcı bitkilerle birlikte bulunmaktadır (Yaltırık, 1971). Ova akçaağacının Osmaniye-Hasanbeyli'deki yayılış alanının yükseltisi taksona ait söz konusu yükselti aralığının içinde kalmaktadır. Bununla birlikte, bu taksonun Osmaniye-Hasanbeyli'de birlikte bulunduğu bitkilerle Kuzey Anadolu'da birlikte bulunduğu bitkilerin birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Bunu, yetişme ortamı şartlarının farklı olmasına bağlamak gerekir.

Ova akçaağacının, esas yayılış alanından oldukça uzakta olan Güney Anadolu'daki Amanos Dağlarında bulunabilmesinin sebepleri üzerinde de durmak gerekir. Davis (1971), Amanos Dağlarının çok sayıda Avrupa-Sibirya elemanı ile dikkate değer olduğunu, bu elemanların kuzeyden buraya muhtemelen Pleistosen'in glasiyal (pluviyal) safhaları sırasında Anadolu çaprazına doğru göçle ulaştıklarını belirtmektedir. Diğer taraftan, Amanoslar alt bölgesi, Akdeniz flora alanı içerisinde nispeten daha fazla yağış, daha çok yaz nemi ve sisine sahip olup; *Fagus orientalis* Lipsky., *Laurocerasus officinalis* Roem. gibi Avrupa-Sibirya elemanı birçok bitki bu alt bölgede bulunmaktadır (Yaltırık ve Efe, 1989). Bu bitkilere, ova akçaağacını da eklemek gerekir. Osmaniye-Hasanbeyli'deki yayılış alanının ova akçaağacı için nispeten uygun sıcaklık ve yağış şartlarına sahip olmasının, bu bitkinin buralarda lokal de olsa barınabilmesinde olumlu rol oynadığını kabul etmek gerekir.

Amanos Dağlarındaki odunsu tür çeşitliliğine katkıda bulunan ova akçaağacının söz konusu doğal yayılış alanı ve var olan fertleri korunmalı; ayrıca, ağaçlandırma çalışmalarında kullanmak suretiyle bitkinin varlığı artırılmalıdır. Bu taksonun gölgeye dayanıklı geniş yapraklı bir bitki olması sebebiyle Amanos Dağlarındaki uygun yöre ve yükseltilerde yapılacak kızılcım, Anadolu karaçamı ve Toros sediri ağaçlandırmalarında karışıma serpili olarak dahil edilmesi ve dolgu ağacı olarak değerlendirilebilmesi imkanları üzerinde durulmasında fayda vardır. Bu takson, akarsu kenarlarının ağaçlandırılmasında da kullanılabilir. Ayrıca, estetik yaprak ve meyvelere sahip olması ve şehirlerdeki kirli hava şartlarına dayanıklı olması (Orçun, 1975) sebebiyle şehir içi ağaçlandırmalarda değerlendirilmesi de önerilebilir.

Kaynaklar

- Anonim. 2006. Osmaniye meteoroloji istasyonu 1986-2005 yılları arasını kapsayan iklim verileri. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Ankara.
- Browicz, K. 1982. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. Vol. I, Polish Academy of Sciences, Institute of Dendrology, Warszawa-Poznan.
- Çepel, N. 1983. Orman ekolojisi. 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:3140/337, İstanbul.
- Davis, P.H. 1965. (Ed.) Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. I, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Davis, P.H. 1971. Distribution patterns in Anatolia with particular reference to endemism. In: Davis, P.H., Harper, P.C., Hedge, I.C. (Eds.), Plant Life of South-West Asia, The Botanical Society of Edinburgh, The University Press, Aberdeen, 15-27.
- Düzenli, A., Çakan, H. 2001. Flora of Mount Musa (Hatay-Turkey). Turkish Journal of Botany. 25: 285-309.
- Erinç, S. 1996. Klimatoloji ve metodları. 4. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, Yayın No:276, İstanbul.
- Ern, H., Browicz, K. 1983. *Acer campestre* L. in the Amanus Mts., Turkey. Arboretum Kornickie. 28: 3-6.
- İskender, E., Zeynalov, Y., Özasan, M., Çakır, B.M., Yayla, F., İncik, F.N. 2005. Tree and shrub species of the Huzurlu High Plateau (Gaziantep, Turkey). Phytologia Balcanica. 11/2: 149-156.
- Kayacık, H. 1982. Orman ve park ağaçlarının özel sistematigi, III. cilt, angiospermae (kapalı tohumlular). 4. Baskı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:3013/321, İstanbul.
- Mataracı, T. 2002. Ağaçlar, doğa severler için rehber kitap, Marmara Bölgesi doğal egzotik ağaç ve çalıları. TEMA Vakfı, Yayın No:39, İstanbul.
- Mayer, H., Aksoy, H. 1998. Türkiye ormanları. Orman Bakanlığı, Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın No:38/2, Bolu.
- Nagy, L., Ducci, F. 2004. EUFORGEN technical guidelines for genetic conservation and use for field maple (*Acer campestre*). International Plant Genetic Resources Institute, Rome.
- Orçun, E. 1975. Peyzaj mimarisi dendroloji cilt II, yapraklı ağaç-ağaççıkların özellikleri ve peyzaj mimarisinde kullanılışları. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No:266, İzmir.
- Pamay, B. 1992. Park ve bahçelerimiz için bitki materyali I, ağaçlar ve ağaççıklar bölümü. Uycan Matbaası, İstanbul.
- Saatçioğlu, F. 1976. Silvikültür I, silvikültürün biyolojik esasları ve prensipleri. 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:2187/222, İstanbul.
- Türkmen, N., Düzenli, A. 1998. The Flora of Dörtiyol and Erzin districts of Hatay province in Turkey. Turkish Journal of Botany. 22: 121-141.
- Yaltırık, F. 1967. *Acer* L. In: Davis, P.H. (Ed.), Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. II, Edinburgh University Press, Edinburgh, 509-519.
- Yaltırık, F. 1971. Yerli akçaağaç (*Acer* L.) türleri üzerinde morfolojik ve anatomik araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:1661/179, İstanbul.
- Yaltırık, F., Efe, A. 1989. Otsu bitkiler sistematigi ders kitabı. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayın No:3568/3, İstanbul.

(Received for publication 7 February 2011; The date of publication 15 August 2011)